

Anotace rozhodnutí Evropského soudu pro lidská práva

Rozsudek ze dne 3. února 2014 ve věci č. 16760/22 a 10 dalších – *Executief van de Moslims van België a ostatní proti Belgii*

Senát druhé sekce Soudu jednomyslně rozhodl, že v důsledku zákazu rituálního porážení zvířat bez jejich předchozího omráčení nedošlo k porušení náboženské svobody židovských a muslimských věřících podle článku 9 Úmluvy, a to ani samostatně, ani ve spojení se zákazem diskriminace podle článku 14. Soud poprvé ve své judikatuře podřadil ochranu zvířat pod jeden z legitimních cílů pro omezení náboženské svobody podle článku 9, a to konkrétně pod ochranu veřejné morálky; tu totiž dle Soudu není možno omezit pouze na ochranu důstojnosti lidí. Soud zároveň zdůraznil, že Úmluvu nelze vykládat ve prospěch absolutního naplnění práv a svobod, které zaručuje, bez ohledu na utrpení zvířat.

I. Skutkové okolnosti

Stížnost podalo 13 osob muslimského a židovského vyznání a sedm nevládních organizací zastupujících kolektivní zájmy muslimů v Belgii. Belgický zákon o ochraně zvířat z roku 1986 stanovoval, že obratlovce lze porážet jen po předchozím omráčení, aby se tak minimalizovalo jejich utrpení. Zákon nicméně umožňoval výjimku pro rituální porážku dle náboženských předpisů. V roce 2014 přešla ochrana zvířat pod kompetenci belgických regionů. Dva regiony – Vlámsko a Valonsko – následně v letech 2017 a 2018 přijaly vyhlášky, které zmíněnou výjimku pro rituální porážky zrušily. Někteří ze stěžovatelů se obrátili na ústavní soud, který v roce 2019 podal žádost o rozhodnutí o předběžné otázce na Soudní dvůr Evropské unie. Ten v roce 2020 vydal rozsudek, dle něhož uvedená právní úprava není v rozporu s právem Evropské unie. Ústavní soud následně návrh stěžovatelů odmítl.

II. Odůvodnění rozhodnutí Soudu

Stěžovatelé namítali, že uvedenou právní úpravou byla porušena jejich svoboda náboženského vyznání dle článku 9 Úmluvy samostatně i ve spojení s článkem 14.

A. K PŘIJATELNOSTI

Soud se předně zabýval námitkou vlády, že organizace zastupující muslimy v Belgii nejsou oběťmi namítaného porušení ve smyslu článku 34 Úmluvy. Připomněl, že náboženská organizace může jménem svých věřících vykonávat práva dle článku 9 Úmluvy (*Cha'are Shalom Ve Tsedek proti Francii*, č. 27417/95, rozsudek velkého senátu ze dne 27. června 2000, § 72). Organizace v projednávané věci zastupují muslimy v Belgii a jsou ve vztahu k nim v pozici náboženské autority, která organizuje a vyučuje muslimské náboženství. Jejich úkolem je tedy i pořádat školení a vydávat certifikaci pro rituální porážky. Proto je lze považovat za oběti dle článku 34 Úmluvy.

Soud ale přijal druhou námitku vlády týkající se toho, že dvěma ze stěžovatelů nenáleží status oběti, neboť žijí v Bruselu, kde se sporné vyhlášky neuplatňovaly. Zopakoval, že postavení oběti ve smyslu článku 34 Úmluvy vyžaduje, aby byla osoba přímo dotčena namítaným opatřením (*Tănase proti Moldavsku*, č. 7/08, rozhodnutí velkého senátu ze dne 27. dubna 2010, § 104). Skutečnost, že způsobilost daných dvou stěžovatelů k podání stížnosti k ústavnímu soudu nebyla ve vnitrostátním řízení zpochybněna, nepostačuje k přiznání statusu oběti před Soudem, neboť tento pojem má autonomní povahu (*Kalfagiannis a Prosper proti Řecku*, č. 74435/14, rozhodnutí ze dne 9. června 2020, § 47). Soud proto stížnosti těchto dvou stěžovatelů prohlásil za nepřijatelné z důvodu neslučitelnosti *ratione personae* s ustanoveními Úmluvy.

B. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 9 ÚMLUVY

a) K existenci zásahu

Dle Soudu se v projednávané věci jednalo o zásah do náboženské svobody stěžovatelů: není rozhodující, zda v dané náboženské komunitě panuje shoda na tom, jestli je omráčení zvířete před porážkou přípustné; postačuje, že přinejmenším pro některé příslušníky muslimského a židovského vyznání, mezi něž se hlásí i stěžovatelé, představuje požadavek na absenci předchozího omráčení aspekt náboženského rituálu, který dosahuje dostatečného stupně síly, vážnosti, soudržnosti a významu (*S. A. S. proti Francii*, č. 43835/11, rozhodnutí velkého senátu ze dne 1. července 2014, § 56).

b) K odůvodněnosti zásahu

Jelikož ve věci nebylo sporu o tom, že zásah byl „stanoven zákonem“ ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy, Soud se zabýval pouze dvěma dalšími podmínkami podle tohoto ustanovení, tj. legitimním cílem a nezbytností v demokratické společnosti.

1. Legitimní cíl

Soud úvodem konstatoval, že je to poprvé, co se má vyslovit k otázce, zda lze ochranu zvířat podřadit pod jeden z legitimních cílů vyjmenovaných v čl. 9 odst. 2 Úmluvy. Na rozdíl od práva Evropské unie, které „blaho zvířat jako vnímajících bytostí“ výslovně zařazuje mezi své cíle (viz článek 13 Smlouvy o fungování Evropské unie), Úmluva tento účel explicitně nezmiňuje. Soud nicméně již několikrát uznal, že ochrana zvířat představuje záležitost obecného zájmu chráněnou článkem 10 Úmluvy (*PETA Deutschland proti Německu*, č. 43481/09, rozsudek ze dne 8. listopadu 2012, § 47). Ve věci *Friend a ostatní proti Spojenému království* (č. 16072/06, rozhodnutí ze dne 24. listopadu 2009, § 50) Soud shledal, že zákaz lovu na lišku sleduje legitimní cíl ochrany morálky dle článku 11 Úmluvy, a to v tom smyslu, že jeho účelem je eliminovat utrpení zvířat za účelem sportovního vyžití.

Projednávaná věc se týká článku 9 Úmluvy, a tedy odlišného kontextu. Ani ochranu morálky podle tohoto ustanovení však nelze chápat jako zahrnující pouze ochranu lidské důstojnosti ve vztazích mezi osobami. Úmluvu nelze vykládat ve prospěch absolutního naplnění práv a svobod, které zaručuje, bez ohledu na utrpení zvířat, a to ani s poukazem na to, že článek 1 Úmluvy přiznává práva a svobody pouze osobám. Úmluva je živoucím nástrojem, který musí být vykládán ve světle současných podmínek (*Bayatyan proti Arménii*, č. 23459/03, rozsudek velkého senátu ze dne 7. července 2011, § 102). Soud tedy může zohlednit rostoucí význam ochrany zvířat, zejména s přihlédnutím k tomu, že tak činí i jiné členské státy Rady Evropy a jako etickou hodnotu ji uznal i belgický ústavní soud. Ochranu zvířat tedy lze podřadit pod legitimní cíl ochrany veřejné morálky ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy.

2. Nezbytnost v demokratické společnosti

Právě s poukazem na rostoucí význam ochrany zvířat Soud dále shledal, že prostor státu pro uvážení by v této oblasti neměl být úzký. V dalším kroku se soustředil na kvalitu legislativního a soudního přezkumu namítaných vyhlášek (srov. *Animal Defenders International proti Spojenému království*, č. 48876/08, rozsudek velkého senátu ze dne 22. dubna 2013, § 108). Konstatoval, že přijetí vyhlášek předcházely rozsáhlé konzultace se zástupci různých náboženských skupin, veterinářů a organizací na ochranu zvířat. Zákodárci věnovali značné úsilí, aby co nejvíce sladili soupeřící hodnoty; nadto podrobně analyzovali dopad opatření na náboženskou svobodu. Soudní kontrola pak proběhla dvojí – ze strany Soudního dvora Evropské unie v rámci řízení o předběžné otázce a následně i ze strany ústavního soudu. Oba tyto orgány přitom náležitě zohlednily požadavky článku 9 Úmluvy, tak jak je vykládá Soud. Poukázaly zejména na to, že napadené vyhlášky vycházejí z ustáleného vědeckého konsenzu, dle něhož omráčení zvířete před jeho porážkou představuje optimální prostředek na snížení jeho utrpení v okamžiku smrti. Na základě těchto vědeckých studií i rozsáhlých konzultací dospěli zákonodárci k závěru, že žádné méně radikální opatření nemůže sledovaného cíle dostatečně dosáhnout. Soud proto shledal, že namítaný zásah spadá do prostoru státu pro uvážení.

Pakliže stěžovatelé namítají, že je pro ně těžké až nemožné získávat maso pocházející ze zvířat usmrčených dle jejich náboženských předpisů, Soud uvedl, že Vlámsko ani Valonsko nezakazují

konzumaci masa pocházejícího z jiných regionů nebo zemí, které nezakotvují požadavek předchozího omráčení zvířete.

Ve světle uvedeného Soud uzavřel, že dané opatření lze považovat za odůvodněné a přiměřené sledovanému legitimnímu cíli, a k porušení článku 9 Úmluvy tudíž nedošlo.

C. K TVRZENÉMU PORUŠENÍ ČLÁNKU 14 ÚMLUVY VE SPOJENÍ S ČLÁNKEM 9

Stěžovatelé dále namítali, že byli diskriminováni z důvodu svého náboženského vyznání.

a) *Obecné zásady*

Soud připomněl, že rozdílné zacházení s osobami ve srovnatelném postavení představuje porušení článku 14 Úmluvy, pokud postrádá objektivní a rozumné odůvodnění; stejně tak může být diskriminací i neodůvodněné nerozlišování mezi zásadně odlišnými situacemi (*Nachova a ostatní proti Bulharsku*, č. 43577/98, rozsudek velkého senátu ze dne 6. července 2005, § 160).

b) *Použití těchto zásad na projednávanou věc*

První námitka stěžovatelů směřovala vůči tomu, že zatímco napadená úprava zakotvuje požadavek předchozího omráčení zvířat ve vztahu k nim jakožto praktikujícím muslimům a židům, nestanovuje stejný požadavek pro lov a rybaření. Dle Soudu nicméně stěžovatelé neprokázali, že by se nacházeli ve srovnatelném postavení jako lovci a rybáři. Podmínky usmrcení jsou totiž značně odlišné u rituální porážky chovných zvířat na jatkách na jedné straně a u lovu divokých zvířat, případně rybaření v chovných rybnících, na straně druhé.

Dle druhé námítky stěžovatelů s nimi bylo zacházeno stejně jako s ostatními osobami, které nejsou vázané zvláštními náboženskými předpisy ohledně stravování. Soud nicméně poukázal na to, že pro rituální porážku zvířat dle náboženských předpisů stanovily předmětné vyhlášky alternativní způsob omráčení, které je reverzibilní a nedochází u něj k smrti zvířete.

A zatřetí, židovští stěžovatelé namítali, že opatření nerozlišuje mezi nimi a muslimskými věřícími, přestože jejich náboženské předpisy týkající se stravování jsou přísnější než muslimské. Soud předně zdůraznil, že mu jakožto mezinárodnímu soudnímu orgánu nenáleží vyslovovat se k obsahu náboženských předpisů. Nadto uvedl, že pouhá skutečnost, že tyto předpisy v oblasti stravování jsou odlišné mezi židovskou a muslimskou komunitou, nepostačuje na to, aby byly dané dvě komunity ve vztahu k namítanému opatření shledány za nacházející se v relevantně odlišných situacích.

Vzhledem k uvedenému Soud konstatoval, že nedošlo ani k porušení článku 14 Úmluvy ve spojení s článkem 9.

III. Oddělená stanoviska

Soudkyně Koskelo ve svém souhlasném stanovisku, k němuž se připojil soudce Kūris, uvedla, že pokud Soud v dané oblasti přiznává státu „prostor pro uvážení, který by neměl být úzký“, není namístě aplikovat striktní test proporcionality, tj. zkoumat, zda pro dosažení sledovaného cíle neexistovalo žádné méně restriktivní opatření. Místo toho z judikatury Soudu plyne, že Soud by se zde měl zabývat otázkou, zda se dané opatření pohybuje v prostoru státu pro uvážení, který je v příslušné oblasti široký (srov. *Vavříčka a ostatní proti České republice*, č. 47621/13 a 5 dalších, rozsudek velkého senátu ze dne 8. dubna 2021, § 310).

Soudkyně Yüksel se ve svém souhlasném stanovisku s názorem soudkyně Koskelo ztotožnila; navíc vyjádřila své znepokojení nad tím, že Soud se pustil do zkoumání, co ještě je a co již není nezbytnou součástí rituální porážky, přestože tato úvaha by měla být striktně ponechána na uvážení věřících a teologů.